

И.Ы.И. _____ 2-й арын • 1981 ч. • октябрь 7

АМЫДЫРАЛ ДИРИГНОМУ — АЛДЫН ХООЙЛУ ХЕРЕЛИНГЕ...

4-кү арин 1991 ч. октябрь
**ОКТАБРЬ 9-ТАН 11-ГЕ
ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ**

ЧУРТТАЛГАВЫС КААС-ШИННИК

Алдын күстүң магадыт, чы-
дыг бир-ле дыштанар хүнү
чүс. Кобальттың Хову-Аксый-
ны делген, хөвү кудумчу-
ларынга башы чорааш, ында-
мыда картофель касын ки-
жилерин бо-ла көр бис. Со-
вет кижилерин амыдырал-
чуртталгазы бөгүңүздөн
даартагызы улам экижип ту-
рар. Көздөн чурттагыч чоңу-
нуң хөй кезин хойдула айты-
каны-биле өй-чизектиг мал-
манын, дузала ажал-агы-
лым. Тодут-догаа, каас-шын-
ны амыдырал-чурттагыра ол ба-
за-ла улуг ийдегил.

Подгорная дээр узун кудум-
чуң орта үзүндө ороолта
«Тыга кобальт» комбинатын
узун машиналар башкарычы-
ны, хоочун механикатор Миха-
ил Канкыр-оолович Темир-
оол болгон оон каадын эм-
негеле дуржулгазы повар
Валентина Чудумовна 1940
будун өг-бүдөз-биле делген
шөлдө чагай үңген картофель-
ди деминг ажап, хей-аыттыг
омак-хөдүг амыдырал турган-
нар...

Олардан беш харамг Жена
база кезеңи болгон. Ша-
баз дүзү кадым, ол-бо ха-
лп-ла турар, чапалчы кон-
чут Амазы:
— Маң огулм кедизинде
барып ажалын болуу, көр-
дө силер — дээр, эргелдеп,
хүдүмүрү турар.

Ажыгыч өг-бүдөзүң ботта-
рыңа ногаа шөлүндө хостуг
шагың ажаллап, ажаллап ту-
рарын магадап, эргилдеп бо-
дал чорааш Л. И. Брежневтиң
нономдан мындай чууду ча-
гаар сактып келди: «Совет
кижилерин чурттап болгаш
ажылдап турар байдалдары
доктаамал экижип турар.
Даартагы хүнү дээр дүрөң
мунгаралар, ажал чок артар-
дан, медицина дузаламчы
албайн баарындан, чурттаар
орбан-сава чок артарылдан
коргушкун совет хамаатыны
нижигин сагымчыга-даа кир-
бес. Оон эргелерин, эр-
гажыктарын ийитпес камга-
лап, оон хамааты болгон ки-
жилер мунгарал камгалап ту-
рар. Оон шынны бистиң
бөгүңү амыдыралымыз
баштап турары бо. Амаз чам-
чык кижилерин бистиң суур-
нун амыдыралымын көрүп
болуу. Кобальттың Хову-Акс-
ый ажыгыч суурун эң-
хоочун чурттагычтарының би-
рээс Кенден болгон Санча-
маа Херектерини өг-бүдөзүң
күн-ажыла кончүт ынак,
бизге өп-найыралдыг. Олар-
нын уругурагы школага ур-
гугу ар-шөверин негиз-
дээр. Башкаларын талазын-
дан чуртум, өрөдизини
ношкаан деп хоумулаап чок.

Бо дээрге өг-бүдөдө эң
баштайгы кижизинчилер
болуу ада-неден уругуларын
алган төлөнтп чагай кижиз-
инчилеген-дир. Тодут ажы-
чакын, ада-неден уагер-чизе,
уругурага база-ла эки салдар-
нын чедиргени ол. Херектер
өг-бүдөзүң беш кысы өсү-
рүп, кижизинчилер. «Кижиз-
инчилер чачындаан, аял болуу
чуулуунун» деп уагер
чуугаа ынак оларнын
ажы-тауд төлөнтп кижилер
бооп өлүп келген. Уагу уруу
Ляна — школада башкы, Ло-
ла — уругураг эчкин. Амаз-
Омскладе политехниктиң инсти-
тутта, келер үзүн типогра-
фия кижилерин, Люба — То-
мскиде электроник физика
институтуна өрөңнп кирген,
эң хеймери Ляна — Хову-
Аксыйн 2-ордука шко-
ладын 8-кы класында тер-
генин эки өрөңнп турар.

Кенден болу он алды хар-
дыг бичи оолак турган. Ой-
лаа алдын уругуларын күн-
ажыгыч орун эгелеш, ам
кобальттың комбинаттын
ажыгычын болуу, соолу чы-
ларда чер өрүнээр мастерге
чедир төрт ажал чыла ажал-
даан, ол үзүн дургузунда ча-
актык бедиң шаңнадары
Күш-ажыктын Кызыл Тук,
«Хүдүгелдең Демдө» ор-
дөңнөр, хүдүгел бижик-
тер-биле хөй удаа шаңнаткан.
Ол ам пенсионер, мичалза-даа
ажы-штен салдырмаан. Хөй
уругуларын неси Санчамаа
база-ла пенсионер алгаш,
уругуларын уругуларын ка-
рактал, кижизинчил чорур.

Бир ырада ыражып тура-
ры мынак, бистиң улуг чаа-
гай Совет Төрөн чуртувуста:
Кыргынар каа-даа хүндүгүт,
Кыстар. оолдар кирер чери
муң чок —
деп чүвени бо Херектерини
өг-бүдөзүңден-не көрүп болуу.

О. КОРОДА.
Танды район.

ХООЙЛУМ ТУРДА...

Коммунисттик партияның нүүрү-биле
Хойлу чурттап, ижин кылып хөдөлбүшкөм...
Чылар эртип, салган дамыч, ыраан тууун
Чыры дендеп, шынны шугул, тилеп чоруу.
Чуртталгамың үндөңүн, үнөң-даа
Шутузу-ла оодурулай бижиттинип,
Делегейге адым-сураам алдарыңдып,
Дөңөлгө чок буяныңыңы сөгөл чоруу.
Чедимместеп, эгин элөп, хырын аштап,
Черлер кезип, ажыл дилеп кыштаас мен.
Аарып-аржааш, кырып-чөңөш, чөгөл төнүп,
Ажым чок деп муңгаралга алыспас мен.
«Ат-ла болдум, чурттаар чөр чок канчаар мен?» деп,
Айтыргың бодумга мен салдымас мен.
Кижилерге ыйладып басындырып,
«Хилиңизиниң улуун аар» деп карганмас мек.
Өсөөлөңү, сөөк-язы ылгай көрүрү.
Өжөнзирен, чөңгөзирен чаңчылым чок.
«Эртем-билег чедип алыр арга чок» деп,
Этимиң кызып, бажым тууду олурбас мен.
Ажыл кылып, мергензимиң будурулгем
Алыс барып хагынар деп сагымас мен.
Ада-чуртум өскө чуртче күжүң дөгөл,
Айыыл-халап үндүрөр деп дүңөөс мен!
Хүнүм-чырын, дээрим — аяс, черим — чарааш,
Күзүм даг, маңге чакса чечетилер!
Алдын Хойлуум меңа берген ачызы ол,
Амыр тайың номналыңың күчүң ол!
Алдын Хойлуум — камгалкым, нөгөзөлим,
Алыс-кежини шаңап турар сагымчым ол!
Алдын Хойлуум — эргелерим берикчиң,
Албан күөсүң хүлээлгемниң дагыкчызы.
Хойлуум тура, күрөңнөм башкарыч мен.
Хор чөңгө бараан болуп чолугар мен.
Хойлуум тура, кааң-даа бол, орум ажын,
Хостуг болгаш чөгөдөңкы хамааты мен.
Хойлуум тура, кааң-даа бол, чоргаар болгаш
Холум — күштүг, билим — бедиң, эргем — улуг!
Олег СУВАКИП.

ХАМААТЫНЫҢ СӨЗҮ

Совет чуртум
Чоргаар ээзи — Хамааты мен.
Хостуг эргем
Хойлууда бижиттинген.
Найымдан-на
Назы дөгүп чөңүгүм,
Салым-чолум —
Сагыш салган хайгааралда
Ажыл бары —
Амыдырал каазы дээр мен.
Эртем тура,
Зир ынааш хостуг-даа-дыр.
Амырдым —
Алыс серген надынышым,
Зитиг-өрлүм —
Зинигиң чок күжүм чүвө.
Бүдүрелдиг,
Бүрүн эрге менде бар дээр,
Тамчынташым,
Таалап оруп шыдаас мен.
Айман чоңум
Ада-чуртум нүүрү дээр,
Нүүсөдир
Хүлээлгем-не кайы кеңей.
Аар-орон
Аны-төлдөн эгелештиң

Чурукта шак бо бичи ча-
тарын топтап көрүр-даан.
Оларын арын-шырайында
мунгаралдык, коргушкунуң
хөңгө-даа дөмдө чок. Ө-
рүшкү, оюн-хөг, эш-өөр!

Совет чаштарын амы-
раа-чуртталгазы хүн келген
туудум-ла улам чөкөтөп
орар. Оларын хөдөгү чагай
чуртталгазы бо чурктан-на
көрүп болуу. Оон — бичи
уругуларын тымыгыр-сагы-
мыр болурунга, эш-өөрүн хан-
дыр билеп ал, эп-найыралдыг
болурунга дузалаар. Бистиң
аас-кежиктиг чаштарымыс со-
вет Конституцияны адым
херелдериниң алаанда «чаг
иштинде бүрүк дег» оюн-
хөгүт, эп-найыралдыг өлү-
лоругу орарлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ ФОТОСУ.

БИЧИ ООЛДУҢ САЛЫМ-ЧОЛУ

Кижилерин амы-хууда салым-хуузу
надым-даа боор.
Ыпчылза-ла бистиң чуртта хамааты
бүрүз-ле алдын
Хойлуун чырык, чыгып херелдиге
бүртөгөн омак-хөдүгүт
чурттап, ажалдан чоруу. Карантар
көзүлбөс-даа болза,
Совет Конституцияның ачында
чөңүгө бараан бооп
ыраадым, хөгүмүчү болу берген
бичи оолдун салым-чолу
антор К. Черлиг-оол «Өөрүшкү
чалаттыңа» деп тоожу-
ада бичи турар. Оон үзүндү
парадымыс.

Агар-акпас Бора-Хөдү,
Ай-ла көрбөс карамайым.
Чылар-чылаз Бора-Хөдү,
Чырык көрбөс карамайым.
(Шанзада Хемчиңке чурттап
чораш караа көзүлбөс хөг-
жүмүчү Дембелдизиниң ыры-
зы).

ШОРААН анай-кара чажы-
дан-ла чырып көрбөң. Дээр-
ниң көгүң, салдыстарың чү-
гүрүрүп, кыстарын карап
базарын, чектериниң түмөн
чүзүп өңөрүп ылгасыз кыл-
дыр улуг човулаң ону төртү-
түңгөңүн ай чөтпөдөң бо-
дон каан.

Бичи оол үңгөзө-үңгөзө,
бир хүн эргини артай бер-
ген. Чингешин сырын эстен
келгеш, үңгөн чораш оолдун
караан дугала турган бакы-
нык дуктерин кыдымчы
өдө суйбанкан. Чыгып
хөдөп, чылап сырып хаваан
аргелдигиңер, бичи оол өрү
көргөн. Хүңүң шолуу өртөн
дөп турарын чаш нерилер
мелдердигиңер ол ылаан. Шо-
раан ол билимдес күштерин
дигелгениң, хөдөңгү өрү
көдүрүп, карбанаңдан орган
көдүрүп, неси Часкалмаа
сактырга оолдун карактары
көпөртөп көстүр апарган иш-
наш болгон. Ол болданың
көңүлү хөдүп, кезек каа саап

УШКУ САЛЫГ — ХАЙЫМ

МЕРАНО, октябрь 6.
(СЭТА). Делегейниң бирги че-
ри дээр делегей чемпиону
Анатолий Карпов болгаш (ол

хиттектөп чордум. Ам ол-дур,
көрдүм бе, аарып апталдыр,
човулаа чоттулар чор. Өр-
шө!»

Аныяк ада оожум эккенеп,
аал көдөңдөңдө далайже уг-
лай тейлээс, уауң сөгөлш
чаш төдүнүң хаваанга чедир-
геш, тоштуг чугалаан.

— Аа, өршө эккан! Ки-
жилерин аксыңың-кежиң, салы-
хуузу турар-ла минаан. Бар
че, удуң берди көрдүм бе,
карааның кирбиз бешим иш-
чир чыдыр. Ол дүңдөңдө на-
тырары ол боор.

Чыгып хөдөп, чычкан са-
гыш шынап-ла дом-ла болгаш.
Оларын салдыстарын нерил-
дер сөргөн турган болбайн
аан. Чаш чүвө шынап-ла хү-
дүмүрүп чыткан.

АДА-НЕ куруг чөргө өөрүп
турган болганар. Чаш оол-
дун караа ол хөдөөр ажынаш.
Караа көзүлбөс болган дээр-
ден башка, оон алыс карды
хөдөгү аны өлүп олурган. Ол
медээ суугуңуң чалыңдан
мыда турар-дыр өлөсө дей
чүзүң хөдүп өлөү углай су-
гаш-ла болуудан кайы хире
иректа турарын тодарадан
билгестер алганар.

Чөкө-чипс чыды-биле
кобальттан шыкымаар чаксы
агаарың олзедир күжү ону
албайн, кыйгырып турду
ийнаан. Шораан дашнаар
үер мен дээр мырыңай
акыратпастан. Ийн холун
бурунгар сунуп алгаш, тең-
дир-теңдир эжикче углай
кылашпаптар. Авазы алаа ду-
залажыр дээр деп бөргө,

хайым бооп ол салыг дозуу-
ган. Бичнагаш, сан ам 2:0
хөдөөр, Карпов мурунашкан.
(Хайының чартын саны кир-
бес, чүгө уадуңуң саны ки-
рер).

таймыбырлар. Шораан сут
куруг дөп, шыкыгыр, эрес
болган. Оон бир көргө,
кең кыдымла челе маңай
берген турар, бир көргө, бы-
заа соонда, оларын сунуп ки-
лашпап чоруу. Сугже бар
орун ол сунгун даажылаң
тодаралды билер алганар.

Бойдуңуң кижизин диниң
бир болза, чүвө буруу дооза-
ны тускай үңүт, тымыгың
болуу. Өдөкө мал бурууңуң
чыдым беш то-тус ай-
башты. Шорааның сугже
бээр оруунуң аксында челе
балаар өргөнөр бар. Ол
анаа тептисең дээр кичи-
ниңде Денгүр-Көк деп ко-
дургайын думчуңуң алажы-
дан эсерип каар. Оон буру-
лаар сунган холдарың чыгып
чок ол молдургайын некез
егелдир чаксаңдар. Суглаар
чөргө кирер оруңуң оң та-
лазында кирбей талдар бар.
Оон ол талдарын даңгыны-
жы-биле илдиктиң чораш,
эркек кылаштып киргестер.
Чингениң дагдан баткан иш-
мел-даштың суу ону уткуп
алар. Оон мыда оорун ала-
чери бар. Эркитең иштей салым
каа ширээ хөдөгүр санды
даштың айың.

Эртеңиң да хавааның азы
кежээки кызыл-хүндө Чин-
гениң саарылары чараш-ла.
Алдын-сарыг бирлаңаашты-
п көргөңүң чүвө дөп, шу-
лурткыштың, төңү чөккө чур-
даа чылар. Бичи оол ону
көөр караа чок-даа болза,
оон ары алажыңа магадап,
шалкын агымны бууду-биле
мелдер бичгеш, төрөн хөми-
ниң кунсаңга дөмө-ле таа-
лап өлүп орар.

К. ЧЕРЛИГ-ООЛ.

**ОКТАБРЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН**
8.00 — «Уе». Информастыг
программа. 8.40 — Эртеңи
гимнастика. 9.00 — Аныяккор-
дарын «Орлеон» телесту-
дияның Совет Эвилелиниң
Маадыры М. П. Делгата-
биле ужуражылганы. 9.50 —
«Амыдырал бистериң шы-
лаар». Уран-чечен фильм.
11.05 — «Кабарды-Балкыс»
АССР-ниң «Кабардык» деп
курне ансамблиниң концерти.
11.50 — Телемездээр. 11.55 —
14.15 — Чалсар. 14.15 — Те-
лемездээр. 14.35 — «Ажыл-
агыч чурдугурагың дуржула-
зы». Кинопрограмма: «Че-
динкиниң формулазы», «Арга-
мыштың Заволжскы черинде»,
15.35 — Улустун аялгалары.
15.50 — «Москва» болгаш
москвалылар. 16.20 — «Тоол-
дун алычы». «Марья — ше-
вер кыс». Уран-чечен фильм.
18.00 — «Эртем амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемездээр. 18.40 —
Телемездээр (орус дылга).
МОСКВАДАН
18.45 — Бөгү делегейде.
КЫЗЫЛДАН
19.00 — ССКП-ниң XXVI
съездинин шийдериниң —
амыдыралы. Дамтылганы.
19.30 — Киножурнал. 19.40 —
Көдөз — ажыл-агый ажалдан-
чаштарын Бүтү-эвлек ху-
нуге уткуштур. Тыва АССР-
ниң көдөз ажыл-агый мини-
стри И. Г. Лавриновичиң чу-
газы.
МОСКВАДАН
19.55 — «Виктор Кигисе-
птиң амыдыралында ийн хүн».
Уран-чечен телефильм. Баш-
тайгы үндүрүлгө. 2-ги серия.
21.00 — «Уе». Информастыг
программа. 21.35-23.30 —
«Театр, кино, телевидение
музыказы». Төңгөдө — теле-
медээлөр.

**ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН**
12.00 — «Далар болгаш
хораш». Эртем-таймыбырлар
программа. 12.10 — «Д. Байрон».
«Амыдыралы болгаш чогаал
ажыгычын арынар» 12.40 —
Төгү. 7-ги класс. «Киев
Руху» 13.10 — «Ураган». Теле-
журнал. 13.55 — «Кран —
башкы». М. Ю. Лермон-
тов. «Калашников Салдыгы
дугайында ыры» 7-ги класс.
14.20 — Физика. 7-ги класс.
14.50 — Төгү. 4-ку класс.
Крепостной суурда. 15.20 —
Эртем-таймыбырлар фильм.
16.00 — Чалсар.

КЫЗЫЛДАН
18.00 — «Малыш». 18.15 —
«Тымыңың эрканарында».
18.30 — Телемездээр. 18.40 —
Телемездээр (орус дылга).
18.45 — Чалсар. 18.50 —
Киножурнал.

МОСКВАДАН
19.00 — В. Моцарт. Сир-
ка биле алыгта дүт. («Орби-
та-3»). 19.20 — «Мигал, сөз
күзөлдөң боттамың. Доку-
менталдыг телефильмниң баш-
тайгы көргүзү. («Орбита-3»).
19.20 — 20.00 — «Тамчытыг
удуңар. чаштар!» 20.15 —
«Мончуга дугайың». 21.00 —
«Уе». Информастыг програм-
ма. 21.35 — 00.35 —
«Делегейге башыра-
лашкың». Хөй сериялыг
уран-чечен телефильм. (ГДР).
1 болгаш 2-ги сериялар.

**ОКТАБРЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН**
8.00 — «Уе». Информастыг
программа. 8.40 — Эртеңи
гимнастика. 9.00 — «АБВГД-
ейка». 9.30 — «Ада-мелер, са-
лалар». 10.00 — «Скулитор
Аншукшын». Документалдыг
телефильмниң баштайгы көр-
гүзү. 10.50 — «Хөй кыс ба-
раанарың». 11.20 — «Чөлөш».
Уаус чогаалдарының теле-
программаларының 4-ку Бүтү-
делегей фестивалы: «Кандиң
таңылар». (Шри-Ланка).
11.50 — «Бам-ни тууду тур
бис». Байкал-Амур оруунуң
суурларының чагайдымды-
гының дугайың. 12.30 —
РСФСР-ниң алдарың артың,
Ленинниң комсомолдун лауре-
ады А. Ворошиловниң кон-
церти. 13.40 — «Биздингир-даа
болза, бузургенгир эвес».
14.15 — «Спорттоолуң» 41-ги
тиражы. 14.25 — Бөгү деле-
гейде. 14.40 — Төп телеви-
дениң болгаш Бүтү-эвлек те-
леидоолуң симфония бол-
гаш эстрада музыка оркес-
триниң А. Михайловичиң удур-
тулгазы-биле концерти. 14.50 —

Солунуң дараазындагы номери октябрь 9-та үнөр.

Редатор В. С. ШАВАННИ.
Агаар
Бөгү республикага бүрөп,
алзыр, чамдык чердерге хэр
чаар. Муруну-барыны чүк ү-
ламышкының хаттын дүгө-
хөдөр» 15.00, 16.50, 18.40,
20.30 (узаткан) шактарда.
ОКТАБРЬ 8-ТЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Ынакмыл
дугайында үш удаа» 9.30,
11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40
(узаткан), 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Барабанчыны
салым-чолу» 9.30, 11.20,
13.10, «Ажыл чок болурун
хууду магадаалайың тур
меңа» 15.00, 16.50, 18.40 (узат-
кан), 21.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Мөңгүнелчек
хөдөр» 15.00, 16.50, 18.40,
20.30 (узаткан) шактарда.